

Ressursark for lærere med elever som stammer

Norsk versjon av *Supporting pupils who stammer – suggestions sheets*
utviklet av The Michael Palin Centre for Stammering Children

Oversikt

Dette ressursarket gir en rekke råd og tips som omfatter ulike aspekter vedrørende støtte av elever som stammer. Forslagene kommer fra en studie som undersøkte synspunktene til elever som stammer, deres foreldre og skolens ansatte. Samtidig understrekes det at **hver elev responderer ulikt** og støtten de har behov for varierer i både grad og omfang.

Ressursarket bør ideelt sett brukes som et utgangspunkt for lærere og elever som stammer for å drøfte konkrete løsninger til ulike utfordringer. Det kan være lurt å involvere logopeden i denne drøftingen.

Innhold

1. Ofte stilte spørsmål (inkluderer generell informasjon om stamming)
2. Hvordan reagere på elever som stammer
3. Støtte elever som stammer i klasserommet
4. Støtte elever som stammer i klasserommet: utfordrende situasjoner
5. Håndtering av erting og mobbing av barn som stammer
6. Samarbeid
7. Planleggings skjema (for å registrere hva slags støtte din elev ønsker)

1. Ofte stilte spørsmål

Disse spørsmålene er eksempler på hyppige spørsmål som lærere har stilt oss på kurs og workshop om stamming.

Hva er stamming? Hva er ikke stamming?

Stamming kan vise seg på mange ulike måter. Dette er de mest typiske trekkene:

- ▶ Repetisjon av hele ord, f. eks. «og, og, og så dro jeg»
- ▶ Repetisjon av lyder, f. eks. «k-k-kom h-h-hit»
- ▶ Forlengelse av lyder, f. eks. «sssssssnart er det middag»
- ▶ Blokkering av lyder – munnen er i riktig posisjon, men ingen lyder kommer ut
- ▶ Spenning i ansiktet – i muskler rundt øyne, nese, lepper eller hals
- ▶ Medbevegelser, f. eks. trampe med foten, fikle med fingrene, riste på hodet
- ▶ Forstyrret pustemønster, f. eks. holde pusten mens man snakker eller puste overdrevent før en snakker

Personer som stammer kan utvikle strategier for å redusere eller skjule stammingen, f. eks. ved å unngå eller bytte ut ord. De kan si «Jeg har glemt hva jeg skulle si» eller bytte ut ordet når de begynner å stamme: «Jeg lekte med min br- br- br... min søster på søndag». De kan også unngå enkelte situasjoner som f. eks. snakke foran forsamlinger eller stille spørsmål i klassen.

Nøling oppstår også i vanlig tale. Repetisjon av fraser, restart og bruk av «eh» og «hmm» er vanligvis ikke ansett som stammeatferd.

Hvor mange personer stammer?

Én prosent av den voksne befolkningen stammer. Fem prosent kommer til å stamme i løpet av livet, noe som viser at mange barn blir kvitt stammingen, noen med hjelp av spesialist. Stamming er mer vanlig hos gutter enn hos jenter.

Hva er årsaken til stamming?

Det antas at stamming utvikles på grunn av en mindre forskjell i hvordan hjernen er koblet sammen. Hos små barn er denne sammenkoblingen fortsatt i utvikling, noe som kan forklare hvorfor så mange barn blir kvitt stammingen. Vansken er sannsynligvis arvelig. Omtrent 80 prosent av barn som stammer har et familiemedlem som også stammer. Andre faktorer som kan bidra til utvikling av stamming, er barnets tale- og språkferdigheter. I tillegg kan emosjonelle faktorer spille inn, eksempelvis om barnet er svært følsom eller engstelig. Faktorer i barnets miljø som f. eks. turtaking i hjemmet eller skolen, kan også påvirke barnets taleflyt.

Når burde jeg bli bekymret for barnets taleflyt?

Mange barn opplever en fase med ikke-flyt, spesielt i tiden når barnet lærer og utvikler sitt språk. Hvis barnet har stammet i mer enn ett år uten reduksjon, har noen i familien som stammer eller er en gutt, er det større sannsynlighet for at stammingen kan vedvare, og hjelp bør søkes. Hvis barnet eller foreldrene er bekymret for stammingen bør de uansett oppfordres til å søke hjelp så tidlig som mulig.

Finnes det en kur?

Tidlig intervensjon hos små barn har vist seg å være det mest effektive tiltaket. Behandling for eldre barn og ungdom tar sikte på å redusere innvirkningen stammingen har på en ung persons liv ved å hjelpe dem til å finne strategier for å kontrollere stammingen, styrke deres selvtillit, og hjelpe dem til å håndtere deres tanker og følelser knyttet til stammingen.

Hvilke situasjoner fører til at personer stammer mer, og hvorfor?

Stamming kan variere i stor grad og perioder med flyt kan oppstå. Det er noen situasjoner som personer som stammer opplever som mer utfordrende og andre som er lettere. Med det sagt, er alle forskjellige og det er ingen faste regler som gjelder for alle.

Personer som stammer kan være mer flytende når de føler seg rolig og lite stresset med personer som vet at de stammer. De kan ofte synge uten å stamme. Noen stammer mer i stressede situasjoner som for eksempel å snakke med fremmede eller autoritetsfigurer, eller snakke i grupper. De opplever ofte at presentasjoner eller diskusjoner i klassen er mer utfordrende, og det kan være veldig vanskelig å få all oppmerksomheten mot seg, for eksempel ved høytlesing.

Hvordan bør jeg reagere når noen stammer?

Det hjelper å reagere så «normalt» som mulig. Fortsett å lytt til personen, vær interessert i hva de har å si, oppretthold øyekontakt (uten å stirre), og gi dem tid til å fullføre det de har å si.

Hva bør jeg ikke gjøre?

Personer som stammer forteller oss at det ikke pleier å hjelpe å bli gitt direkte råd om deres tale fordi de som oftest ved hva de selv kan gjøre, men har vanskeligheter med å gjennomføre det. De spør ofte om tid til å fullføre selv, og de liker generelt ikke at setningene deres blir fullført av andre. De ønsker ikke å bli bedt om å klappe seg, ta det rolig, eller å puste ordentlig ut.

Bør vi la elever som stammer velge bort oppgaver de synes er vanskelige?

Selv om vi ønsker å la elevene prøve seg og ikke la stammingen begrense dem, kan det hende de har behov for støtte til å bygge opp selvtilliten til å fullføre vanskelige oppgaver. Det hjelper gjerne å spørre eleven på tomannshånd hvordan de ønsker at en skal reagere på deres stamming og hvordan håndtere utfordrende snakkesituasjoner.

2. Hvordan forholde seg til elever som stammer

Benytt mange ulike spørsmål for å finne ut hva eleven ønsker at du gjør:

- ▶ Hva synes du hjelper deg i det øyeblikket du stammer?
- ▶ Hva synes du ikke hjelper?
- ▶ Hva ønsker du at jeg skal gjøre eller si når du stammer?

Det er viktig å spørre om igjen med jevne mellomrom, da elevens behov kan variere over tid.

«Jeg ønsker at læreren og resten av skolen min skal vite hva som er årsaken til stamming, og hva jeg føler når jeg stammer»

- ▶ Barn er ekspertene på sin egen stamming. Det er mye bedre å **spørre** om stammingen enn å skjule at man ikke forstår.
«Det jeg virkelig ønsker, er at lærerne kommer bort til meg slik at vi kan snakke sammen»
- ▶ Når eleven snakker, **opprethold øyekontakt**, og prøv å fokusere på *hva* han eller hun sier, og ikke *hvordan* det sies. Mens du venter på at eleven fullfører bør du prøve å fremstå avslappet og ha et kroppsspråk som ikke gir signal om at man må forte seg.
«Lærere hjelper fordi de ser på meg når jeg snakker»
- ▶ Du kan **trygge** eleven hvis det er nødvendig, men unngå å fortelle hva han eller hun bør gjøre (f. eks. stoppe, roe ned, puste, forte seg) fordi det har en tendens til å øke presset.
«De sier liksom 'ro ned' og sånn, og jeg liker egentlig ikke at de ber meg roe ned fordi jeg synes jeg snakker ganske sakte uansett.»
«Noen ganger prøver de å hjelpe meg på en dum måte og sier 'bli ferdig med setningen'.»
- ▶ Det kan hende du kan **senke din talehastighet** eller **ta flere pauser** for å være et nyttig forbilde for eleven.
- ▶ Hvis eleven ønsker det, kan du forsiktig anerkjenne utfordrende situasjoner uten å gjøre et stort nummer ut av det. Eks: «Jeg ser det var vanskelig for deg, men du bare fortsatte»

- ▶ Gi **positive oppmuntringer eller tilbakemeldinger** til eleven som stammer (ikke nødvendigvis kun om talen), men ikke på en måte som åpenbart er forskjellig fra andre elever.

3. Støtte eleven som stammer i klassen

Under følger en liste med punkter om hvordan støtte eleven som stammer i klasserommet:

- ▶ Gi eleven som stammer godt med **tid til å svare/snakke/lese**.
«Vennen min som virkelig bryr seg om stammingen min, husker alltid å gi meg nok tid»
- ▶ Skap plass for «tenketid» før elever snakker.
- ▶ Vær en god modell med **avslappet tale og senket taletempo**, og legg til rette for et rolig klasserom-miljø.
- ▶ Sørg for at **elever bytter på** og ikke får belønning for å ta ordet uten tillatelse.
- ▶ Sørg for at elever tar ned hendene når noen andre snakker, lytter til hverandre og ikke avbryter eller snakker mens andre snakker.
- ▶ Det kan være enklere for eleven som stammer å signalisere når han eller hun ønsker å snakke. Lag en avtale med eleven om hvordan dette skal gjennomføres.
- ▶ Å snakke etter tur basert på sitteplassering i klassen eller å måtte si noe planlagt på et bestemt tidspunkt (f. eks. under opprop), kan øke presset. Det samme gjelder å snakke på slutten av en time når de andre elevene ivrer etter å komme seg ut. Det kan hjelpe å la elever som stammer komme til ordet tidlig eller la elevene snakke i tilfeldig rekkefølge.
- ▶ Det kan være lurt å **oppfordre alle til å delta** i klassen. Et hierarki for lese- og snakkeoppgaver kan bidra til at elever som stammer opplever at de kan delta. Begynn gjerne med korte muntlige bidrag i små grupper eller foran kjente fjes. Hvis nødvendig kan eleven svare eller lese unisont med andre. Øk deretter lengden på øktene, og/eller størrelsen på gruppen til de som lytter.
«Du må ikke spørre dem noe, fordi jeg tror det bare isolerer dem egentlig»
«Jeg la alltid merke til at lærerne pleide å gi meg kortere avsnitt og det var snilt av dem fordi det bidro til at jeg sakte bygget opp min selvtillit»
- ▶ **Vær oppmerksom** på at elever som stammer noen ganger prøver å skjule vanskene deres ved å late som om de ikke vet, spør om å bli unnskyldt, tøyser det bort eller unngår å bidra.

- ▶ Elever som stammer har de samme ambisjonene som deres medelever. Hvis de ønsker å ta del i en aktivitet (en rolle i et skuespill, holde en presentasjon), **ikke la andre forhindre dem.**
- ▶ Ettersom stammingen kan variere, kan det være dager eleven foretrekker å ikke snakke. Dette er noe som kan **forhandles** om, istedenfor å bli oppmuntret over tid.

4. Støtte eleven som stammer i klasserommet: utfordrende situasjoner

Svare på opprop

Tillatt en rekke ulike responser som f. eks. «ja», «her», «tilstede» osv. Elever kan svare ved å rekke hånden i været. Velg gjerne eleven som stammer tidlig i oppropet.

Høytlesing i klassen

Å lese i kor sammen med en annen elev pleier vanligvis å hjelpe for elever som stammer. Når elevene skal lese to-og-to, er det fint å velge en partner som er omgjengelig og tålmodig. Det kan hjelpe å fortelle eleven på forhånd hvilket avsnitt som skal leses slik at man får tid til å øve. Vær obs, dette kan også gjøre enkelte elever engstelige.

Svare på spørsmål i klassen

Gi elever som stammer muligheten til å fortelle deg om de vet svaret eller ikke. Vær oppmerksom på stille blokkeringer (når eleven stammer, men det kommer ikke ut noe lyd). Still ett spørsmål av gangen. Elever kan foretrekke å melde seg til å svare frivillig, istedenfor at vedkommende blir stilt spørsmål direkte.

Gruppediskusjoner

Det er viktig å oppfordre eleven som stammer til å delta i gruppediskusjoner. Mindre grupper og par kan senke terskelen for deltagelse. Bli enig om et signal som eleven kan gi når han eller hun er klar til å bidra.

Muntlig presentasjon

Det kan være enklere å holde en presentasjon for en mindre gruppe. Det er viktig å legge til rette for flere anledninger til å øve. Før og etter en muntlig presentasjon kan det være lurt å snakke med eleven som stammer på tomannshånd slik at han eller hun føler seg støttet.

Muntlig prøve / eksamen

Klargjør om eleven som stammer har krav på forlenget tid. Engstelse for muntlig eksamen kan ofte påvirke taleflyten. Søknad om forlenget tid støttes av et brev fra logopedien. Snakk med eleven som stammer på tomannshånd slik at han eller hun føler seg støttet. Gi mange muligheter til å øve på forhånd.

5. Håndtere erting og mobbing av barn som stammer

Mange elever opplever erting eller mobbing og forteller oss at de møter **negative reaksjoner** (f. eks. latter) når de stammer. De kan også føle seg isolert. De vanligste formene for mobbing er **bruk av kallenavn** og **imitasjon av stamming**. Subtile reaksjoner (eks. elever som lager grimaser eller smiler) når en klassekamerat stammer kan oppleves like tungt.

- ▶ Lærere bør spørre elevene hva som foregår både i og utenfor klasserommet
- ▶ Det finnes mange nyttige ressurser om erting og mobbing tilgjengelig for å hjelpe deg og din elev til å håndtere utfordringen. Se din egen skoles retningslinjer for mobbing.
- ▶ Vær oppmerksom på tider der erting kan oppstå (eks. friminutt, spisepause) og se etter tegn til mobbing. Be kolleger rapportere til deg så fort som mulig.
- ▶ Bemerkninger som er ment godt kan oppleves som støtende for elever som stammer. «*Hvis noen spurte meg hva jeg het og jeg brukte lang tid ... og de sa 'har du glemt det?' selv om det var en spøk kunne jeg bli lei meg på grunn av stammingen min*»
- ▶ Det hjelper å være bevisst på at vi alle er forskjellige, og at læreren forklarer andre elever hva stamming er. Dette kan redusere mobbing av elever som stammer. Eleven kan være interessert i å bidra til å fortelle klassen om vansken.
«*Jeg er litt forskjellig enn alle andre fordi jeg stammer, men alle andre er forskjellige på deres egen måte.*»
- ▶ Du kan hjelpe eleven din til å lære måter å respondere når andre elever mobber han eller hun. Hele klassen kan i fellesskap finne løsninger til hvordan bekjempe mobbing.
«*Når jeg gikk på barneskolen husker jeg at noen gjorde narr av meg og jeg visste ikke helt hva jeg skulle gjøre. Hvis noen spør meg nå om hvorfor jeg snakker som dette, så synes jeg det er lettere å fortelle det fordi da vet de om det og hvis jeg fortsatt stammer vet de om det og de vet hvordan de skal forholde seg til det.*»
- ▶ Skryt, oppfordringer og rollespill kan øke selvtilliten og selvsikkerheten. Dette kan bidra til at eleven klarer å håndtere erting og mobbing bedre.
- ▶ Hvis eleven ser ut til å være sosialt isolert kan det være hensiktsmessig å revurdere elevens sitteplass i klasserommet. Vurder å ha en gruppe bestående av ansvarsfulle og omsorgsfulle elever som vil inkludere mer

sårbare elever i leker og aktiviteter.

«Jeg måtte prøve relativt hardt for å få venner på grunn av min tale.»

6. Samarbeid

Samarbeidet mellom foreldre til elever som stammer, lærere og logopeden er særdeles viktig for å sikre en konsistent tilnærming. Møter bør avholdes regelmessig slik at en er oppdatert på elevens progresjon og hva slags støtte eleven trenger til enhver tid.

- ▶ Det er nyttig for læreren å møte elevens **logoped** og foreldre slik at skolen, hjemmet og behandlingen arbeider etter samme mål.
- ▶ Elever som stammer kan underprestere på skolen, spesielt hvis de ikke ønsker å spørre om hjelp eller bidra i klassen. Deres progresjon bør overvåkes nøye og drøftes med deres foreldre.

«Jeg har ikke sagt til læreren min at jeg stammer fordi jeg er redd»

- ▶ Foreldre kan ha ønske om å drøfte barnets sosiale forhold på skolen.

Det er viktig å huske på å **snakke med eleven**, da det er sannsynlig at de selv vet hva de trenger. Planleggingsskjemaet (se neste side) kan være et godt utgangspunkt for samtale. Hvis eleven ikke mottar logopedisk behandling, og du (eller de) er bekymret for stammingen, bør du henvise til logoped (med foreldrenes samtykke).

«Jeg tror logoped-hjelp er veldig viktig fordi det bidrar til at jeg føler meg bedre.»

Planleggings skjema

Måter jeg ønsker å bli støttet på i klasserommet/skolen

Elevens navn _____

Trinn _____

Hvordan reagere når jeg stammer

Høytlesing i klassen

Svare på spørsmål i klassen

Diskusjoner i klassen og muntlige fremføringer

Muntlig prøve/eksamen

Håndtere eriting og mobbing

Møter mellom skolen, foreldre og logoped

Elevens signatur

Lærerens signatur

Dato:

Kopi til:

Evalueres:

Hva slags hjelp er tilgjengelig?

Kontakt din lokale PP-tjeneste.

For mer informasjon om stamming:

- ▶ Statped fagavdeling språk og tale
Nettside: statped.no/taleflytvansker
- ▶ Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale
Nettside: stamming.no
- ▶ The Michael Palin Centre for Stammering Children Nettside:
stammeringcentre.org